

An Analysis of Factors Affecting Policy Research based on ISM Approach (Case Study: Legislative Power)

Hosein Aslipour

*Corresponding author: Assistant Professor, Department of Public Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Email: aslipour@atu.ac.ir

Hadi Khanmohammadi

Assistant Professor, Department of Public Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: hadikhanmohammadi110@gmail.com

Soleyman Fayazi

MSC, Department of public Management, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. E-mail: solaymanfayazi@gmail.com

Abstract

Policy research as one of the most important stages of policymaking brings policymakers' actions closer to policy knowledge. Policy research is the process of conducting research on social issues in order to provide scientific advice to policymakers. The purpose of this study was to determine the factors affecting the policy research in the Iranian legislature. Given that the policy research arm of the legislative branch of the government is the research center of the Parliament, research data have been gathered from experts and managers of this organization. In this regard, by combining two methods of content analysis based on interviews with experts and interpretive structural modeling (ISM), the factors influencing legislative policy research were attempted to be identified and classified. The findings of the study suggest a four-level model. The first level includes the themes of "influential stakeholder groups" and "the objection to the internal regulations of the Islamic Consultative Assembly (Parliament)", the second level includes the theme of "ambiguity in prioritizing a plan or a bill", and the third level includes the themes of "utilitarianism in some of the representatives" and "the political interests of representatives". Finally, the fourth level contains various themes such as the "total knowledge approach of representatives" and the "difference in the viewpoint of the research center of government and parliament".

Keywords: Public policy making, Policy Research, Legislative Power, ISM.

Citation: Aslipour, H., Khanmohammadi, H., & Fayazi, S. (2021). "An Analysis of Factors Affecting Policy Research based on ISM Approach (Case Study: Legislative Power)". *Public Organizations Management*, 9(2), 61-72. (in Persian).

(DOI): 10.30473/IPOM.2021.53801.4127

Received: (24/June/2020)

Accepted: (17/Fer/2021)

تحلیلی بر عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌پژوهی مبتنی بر رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیر (مطالعه موردی قوه مقننه)

حسین اصلی‌پور

*نویسنده مسئول: استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

E-mail: aslipour@atu.ac.ir

هادی خان‌محمدی

استادیار، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

E-mail: hadikhanmohammadi110@gmail.com

سلیمان فیاضی

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد، گروه مدیریت دولتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

E-mail: solaymanfayazi@gmail.com

چکیده

خط‌مشی‌پژوهی به عنوان یکی از اساسی‌ترین مراحل خط‌مشی‌گذاری از اهمیت زیادی در نزدیک کردن عمل خط‌مشی‌گذاران به دانش رشته خط‌مشی‌گذاری برخوردار است. خط‌مشی‌پژوهی فرآیند انجام پژوهش در باب مسئله اجتماعی به منظور ارائه توصیه‌های علمی به خط‌مشی‌گذاران است. پژوهش حاضر با هدف دست‌یابی به عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌پژوهی در قوه‌مقننه ایران انجام شده است. طبعاً با توجه به آنکه بازوی خط‌مشی‌پژوهی قوه مقننه، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی است، داده‌های پژوهش از خبرگان، کارشناسان و مدیران این نهاد گردآوری شده است. در این راستا و با تلفیق دو روش تحلیل مضمون مبتنی بر مصاحبه با خبرگان و مدل‌سازی ساختاری تفسیری (ISM) تلاش شده است تا عوامل تأثیرگذار بر خط‌مشی‌پژوهی قوه مقننه شناسایی و سپس سطح‌بندی گردند. یافته‌های پژوهش بیانگر یک مدل چهارسطحی است. سطح اول مدل شامل مضامین «گروه‌های ذی‌نفع بانفوذ»، «ایراد در آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی»، سطح دوم شامل مضامین «ابهام در اولویت‌دهی به طرح یا لایحه»، سطح سوم شامل مضامین «منفعت‌گرایی برخی نمایندگان» و «سلايق سیاسی نمایندگان» و نهایتاً سطح چهارم شامل مضامین مختلفی نظیر «رویکرد دانای کل نمایندگان» و «تفاوت در نوع دیدگاه مرکز پژوهش‌ها دولت و مجلس» است.

واژه‌های کلیدی: خط‌مشی‌گذاری عمومی، خط‌مشی‌پژوهی، قوه مقننه، مدل‌سازی ساختاری تفسیری.

استناد: اصلی‌پور، حسین؛ خان‌محمدی، هادی و فیاضی، سلیمان (۱۴۰۰). «تحلیلی بر عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌پژوهی مبتنی بر رویکرد مدل‌سازی ساختاری تفسیری، مطالعه موردی قوه مقننه». *مدیریت سازمان‌های دولتی*، ۹(۲)، ۶۱-۷۲.

(DOI): 10.30473/IPOM.2021.53801.4127

تاریخ دریافت: (۱۳۹۹/۰۴/۰۷)

تاریخ پذیرش: (۱۳۹۹/۱۱/۲۹)

مقدمه

تحلیل و پژوهش در مورد ختمشی، به‌عنوان یک حوزه علمی و حرفه‌ای، از علوم ختمشی با مبنایی که دیوید لرنر و هارولد لاسول^۱ در ۱۹۵۱ بنا گذاشتند، آغاز شد. این اندیشمندان، تحلیل و پژوهش در مورد ختمشی را به این صورت تعریف می‌کنند: ارائه اطلاعات مرتبط که «منسجم و میان‌رشته‌ای»، «پیش‌بینی‌کننده»، «مسئله محور» و «شهروند محور» است. این اصول از طریق پژوهش‌های نیم قرن اخیر مورد تأکید قرار گرفته‌اند؛ چراکه ختمشی‌پژوهان، امروزه صراحتاً به این اهداف ختمشی‌پژوهی اشاره می‌کنند (برکلند^۲، ۲۰۰۱: ۱۷).

تمام تلاش ختمشی‌پژوهی آن است که ختمشی‌هایی وضع شود که در قالب آن، مسئله اجتماعی به وجود آمده به بهترین وجه ممکن حل شود. با توجه به اینکه کشور ما در مسیر پیشرفت قرار دارد (مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ۱۳۹۰) و نیز منابع در دسترس محدود است. لذا نهادهایی ایجاد شده‌اند تا فعالیت ختمشی‌پژوهی را در کشور انجام دهند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشگاه قوه قضاییه و پژوهشگاه شورای نگهبان قانون اساسی.

در این میان مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی به دلیل تأثیرگذاری مستقیم بر تصمیمات اصلی‌ترین نهاد ختمشی‌گذاری کشور (قوه مقننه) حائز اهمیت فراوان است. نقش مرکز پژوهش‌های مجلس به‌عنوان سازمان تأمین‌کننده پشتوانه علمی و کارشناسی در امر تدوین ختمشی‌ها برای کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، جایگاهی کلیدی و راهبردی است. حال ممکن است در این بین، عواملی در ایفای نقش راهبردی این نهاد تأثیرگذار بوده و بعضاً ایفای نقش مؤثر آن را دچار خدشه سازند. وجود فاصله معنی‌دار میان وضع موجود و مطلوب ختمشی‌پژوهی قوه مقننه در پژوهش‌های قلی‌پور و همکاران (۱۳۸۹) مورد تأکید قرار گرفته است. این پژوهش در پی آن است تا با شناسایی و نیز سطح‌بندی عوامل مؤثر بر ختمشی‌پژوهی قوه مقننه، برخی چالش‌های مرتبط را شناسایی کند و از این رهگذر در مسیر نزدیک شدن مسائل اجتماعی به ختمشی‌های تلوین شده قوه مقننه تا حدی اثرگذار باشد.

از این رو، پرسش‌های اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. عوامل مؤثر بر ختمشی‌پژوهی در قوه مقننه ایران کدام است؟

۲. سطح‌بندی عوامل مؤثر بر ختمشی‌پژوهی در قوه مقننه ایران چگونه است؟

با توجه به آنکه پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع اکتشافی است. لذا، فرضیه مشخصی در پاسخ به پرسش‌های پژوهش قابل طرح نیست.

مبانی نظری پژوهش

به‌طور کلی، ظهور علوم ختمشی (برخلاف علوم سیاسی که فرآیند سیاسی را مورد مطالعه قرار می‌دهد) بر این باور است که مشکلات اجتماعی را می‌توان به صورت سیستماتیک مورد مطالعه و تحلیل قرار داد (یک رویکرد منطقی) و بنابراین، می‌توان ختمشی‌گذاری را به صورت سیستماتیک بهبود داد (آنتس^۳، ۲۰۰۷).

ختمشی‌پژوهی فرآیند انجام پژوهش در باب مسئله اجتماعی دارای اهمیت و یا تحلیل آن به‌منظور ارائه توصیه‌های عملی و معطوف به عمل به ختمشی‌گذاران جهت حل مسئله است. به‌عبارت‌دیگر، ضمن ختمشی‌پژوهی، ختمشی‌های مختلف برای کاهش مسئله پیدا می‌شود و این شقوق به اطلاع ختمشی‌گذاران می‌رسد. فعالیت‌هایی که تحت عنوان ختمشی‌پژوهی صورت می‌گیرد، نه تنها از لحاظ مسئله مورد بررسی، بلکه از لحاظ سبک و خلاقیت و قضاوت محقق نیز متنوع است (ماژرزاک^۴، ۱۳۹۲).

لیندبلوم و کوهن^۵ (۱۹۷۹) پژوهش اجتماعی را در وسیع‌ترین مفهوم خود معرفی می‌کنند: «هر چیزی که ممکن است به دانش یا راه‌حل برای مشکلات اجتماعی کمک کند». تعریف دیگر، ختمشی‌پژوهی را این‌گونه توضیح می‌دهند: «اطلاعات و یا داده‌هایی که جمع‌آوری، تحلیل، سازمان‌دهی و ابلاغ شده است تا به حل مشکلات عمومی کمک کند.» (لیندبلوم و کوهن، ۱۹۷۹: ۴۳).

به‌طور کلی فرآیند ختمشی‌پژوهی براساس مدل ماژرزاک به پنج مرحله زیر تقسیم می‌شود: ۱. آماده‌سازی؛ ۲. مفهوم‌سازی؛ ۳. تحلیل تکنیکی؛ ۴. تحلیل توصیه‌ها و ۵. انتقال نتایج. برای موفقیت‌آمیز بودن ختمشی توجه به همه این پنج مرحله ضروری است. ابتدا باید اطلاعات مقدماتی درباره مسئله اجتماعی و محیط اجتماعی سیاسی گردآوری شود؛ سپس مسئله و پرسش‌های پژوهش مفهوم‌سازی شوند؛ رویکرد تحلیلی باید انتخاب شده و اعمال شود؛ توصیه‌ها از لحاظ عملی بودنشان باید مورد تحلیل قرار گیرند و در صورت اقتضا جرح و تعدیل شوند و نتایج مطالعه باید به‌طور مناسبی منتقل شود. در شکل زیر چهار نوع شیوه پرداختن به مسائل اجتماعی ارائه شده است (ماژرزاک، ۱۳۹۲).

3. Anthes
4. Majchrzak
5. Lindblom & Cohen

1. Lasswell
2. Birkland

جدول ۱. انواع شیوه‌های پژوهش درباره مسائل اجتماعی

تمرکز		کم	زیاد
اساسی	تکنیکی		
پژوهش بنیادی	تحلیل خطامشی		
تحلیل خطامشی	پژوهش تکنیکی	کم	زیاد

پیشینه پژوهش

قلی‌پور و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش «طراحی الگویی جهت ارزیابی سیاست‌پژوهی» از طریق به‌کارگیری رویکرد کیفی، شاخص‌های مؤثر در ارتقای سطح کیفیت نتایج سیاست‌پژوهی را طراحی و نهایتاً دسته‌بندی کرده‌اند.

شهائی و دانایی‌فرد (۱۳۹۵) در پژوهش «تحلیلی بر دانش‌پژوهی فرآیند خطامشی عمومی در ایران» چنین نتیجه‌گیری کرده‌اند که علی‌رغم ظهور رویکردهای جدید در رشته خطامشی‌گذاری، دانش‌پژوهان این حوزه در ایران همچنان در راستای رویکرد فرآیندی قدم برمی‌دارند و توجه چندانی به رویکردهای نظری جدید ندارند.

امیری فرح‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش «آسیب‌شناسی فرآیند سیاست‌پژوهی در نظام آموزش عالی ایران» وجود آسیب‌های ساختاری و کارکردی مرتبط با سیاست‌گذاران و عوامل ارتباطی و تعاملی با سایر کنشگران در فرآیند خطامشی‌پژوهی را شناسایی کرده‌اند.

جاودانی (۱۳۹۲) در پژوهش «سیاست‌پژوهی لایه گمشده در فرآیند تصمیم‌گیری نظام آموزش عالی» چنین بیان کرده‌اند که موفقیت نهادهای نوین نیازمند ایجاد آگاهی و مفاهمه در میان ذی‌نفعان است. به این ترتیب محرمانه پنداشتن عملیات سیاست‌گذاری و دور نگه‌داشتن آن از افکار عمومی، می‌تواند نه‌تنها به از میان رفتن اثربخشی خطامشی‌پژوهی، بلکه به‌نوعی افزایش خودبستگی دولتمردان منجر شود.

قلی‌پور و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله «بررسی تأثیر سیاست‌پژوهی در فضای سیاست‌گذاری» به بررسی تأثیر نهادهای خطامشی‌پژوه در فضای خطامشی‌گذاری پرداخته‌اند.

کیم^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش «بررسی افق پایگاه داده خطامشی‌پژوهی با یک مدل موضوع احتمالی» چنین گفته است که دولت‌ها، در هنگام انجام فرآیندهای پیش‌بینی از هوش جمعی بهره‌برده و مسائل در حال ظهور را از طریق نظرات تخصصی، درک می‌کنند.

یون^۲ (۲۰۱۸) در پژوهش «خطامشی‌پژوهی امکان‌سنجی استراتژی نوآوری پژوهش و توسعه دولت» بیان کرده‌اند که دولت، مطالعات امکان‌سنجی را به‌عنوان راهی برای تعیین مقادیر اختصاص یافته در بودجه خود انجام داده و اولویت‌های خطامشی‌گذاران در رابطه با پژوهش‌های جدید را که بودجه‌های بسیاری را دریافت می‌کنند، تنظیم می‌کنند.

بورج و هنریج^۳ (۲۰۱۶) در پژوهش «روش‌های آمیخته برای خطامشی‌پژوهی و ارزیابی برنامه» به ارائه یک دستور کار برای برنامه و ارزیابی خطامشی مبتنی بر رویکرد آمیخته پرداخته‌اند.

برانن و موس^۴ (۲۰۱۲) در پژوهش «مسائل مهم طراحی روش‌های آمیخته در خطامشی‌پژوهی» چنین یافته‌اند که در تحقیقات مرتبط با خطامشی به نظر می‌رسد که ترکیب تیم، سازمان و کار تیمی کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

ریموند^۵ (۲۰۱۱) در پژوهش «ارزیابی و سنجش ظرفیت سازمان‌های خطامشی‌پژوه» برخی از نکات کلی برای توسعه برنامه‌های مؤثر را تشریح کرده و روش‌های عینی را برای اندازه‌گیری دو پیامد مهم تبیین می‌کند: بهبود ظرفیت تحقیقات و اثربخشی بیشتر در عرصه خطامشی‌گذاری.

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به سؤالات پژوهش، راهبرد اصلی این پژوهش کثرت‌گرایی روش‌شناختی با بهره‌گیری از دو راهبرد کیفی و کمی به صورت هم‌زمان است. با توجه به تقدّم روش کیفی بر کمی در این پژوهش لذا، می‌توان استراتژی اصلی پژوهش را از نوع «آمیخته اکتشافی» دانست. برای پاسخ به پرسش اول پژوهش از راهبرد «تحلیل مضمون»^۶ و برای پاسخ به پرسش دوم از راهبرد «مدل‌سازی ساختاری تفسیری» استفاده شده است. علت به‌کارگیری «تحلیل مضمون»^۷ آن است که این روش به‌عنوان

2. Yoon

3. Burch & Heinrich

4. Brannen & Moss

5. Raymond

6. Thematic Analysis

7. ISM

1. Kim

از سوی دیگر مدل سازی ساختاری تفسیری فرآیند یادگیری تعاملی است که در آن مجموعه‌ای از عناصر مختلف و مرتبط با یکدیگر در یک الگوی مشخص سامان می‌یابند. این روش در تشخیص روابط درونی متغیرها کمک می‌کند و شیوه مناسب بررسی تأثیر هر متغیر بر متغیرهای دیگر است. این روش از آن جهت جنبه تفسیری دارد که قضاوتی از تصمیم گروهی درباره ارتباطات متغیرها ارائه می‌نماید (تیزرو، ۱۳۸۹).

سؤال محوری روش ISM آن است که «آیا رابطه‌ای بین عناصر وجود دارد؟ و در صورت مثبت بودن جواب، ارتباط آن‌ها چگونه است؟» (یاوری، ۱۳۹۱: ۲۰۰).

روش جمع‌آوری داده‌های این پژوهش بررسی کتابخانه‌ای، انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و سپس توزیع پرسشنامه‌های ISM است. نمونه موردنظر در این پژوهش در بخش کیفی مطابق با روش نمونه‌گیری قضاوتی یا هدفمند، ۸ نفر از مدیران، کارشناسان و یا اعضای هیئت‌علمی در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بوده است.

یکی از روش‌های متعارف و کاملاً نظام‌مند در تحلیل داده‌های کیفی مورد استفاده قرار می‌گیرد. لذا، پژوهشگران در راستای تحلیل مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته در مورد عوامل مؤثر بر ختامشی پژوهی قوه مقننه از این روش بهره گرفتند. همچنین روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری در راستای سطح‌بندی و شناسایی تأثیر و تأثر مضامین اصلی شناسایی شده مورد استفاده قرار گرفته است.

تحلیل مضمون، روشی برای شناخت، تحلیل و گزارش الگوهای داده‌های کیفی است. این روش، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و گوناگون را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. (براون و کلارک، ۲۰۰۶) به‌طور کلی، تحلیل مضمون، روشی است برای:

- دیدن متن
- برداشت و درک مناسب از اطلاعات ظاهراً نامرتب
- تحلیل اطلاعات کیفی
- مشاهده نظام‌مند شخص، تعامل، گروه، موقعیت، سازمان و یا فرهنگ (بویاتزیس، ۱۹۹۸).

جدول ۲. مشخصات نمونه پژوهش

ویژگی	سمت سازمانی
مرد- ۵۲ ساله	عضو هیئت‌علمی مرکز و مشاور کمیسیون اقتصادی مجلس شورای اسلامی
مرد- ۵۱ ساله	معاون سابق پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی
مرد- ۳۴ ساله	استادیار مرکز پژوهش‌ها و کارشناس دفتر حقوقی مرکز
مرد- ۳۵ ساله	استادیار مرکز پژوهش‌ها و کارشناس پولی و بانکی مرکز
مرد- ۳۹ ساله	کارشناس دفتر اقتصادی مرکز
مرد- ۴۰ ساله	مدیر گروه اقتصاد کلان مرکز
مرد- ۳۸ ساله	کارشناس تحریم و اقتصاد مقاومتی مرکز
مرد- ۵۴ ساله	معاون فعلی پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی

مطابق فرمول فوق، ۷۸ درصد بوده است.

همچنین برای اجرای روش مدل‌سازی ساختاری تفسیری از پرسشنامه استفاده شده است. در نمونه‌گیری بخش کمی نیز مطابق با مراحل ISM از نمونه‌گیری هدفمند بهره گرفته شده است و بدین منظور ۱۷ پرسشنامه میان خبرگان جهت سطح‌بندی عوامل به دست آمده در روش تحلیل مضمون، توزیع شد و در نهایت پس از پیگیری‌های لازم، ۱۵ پرسشنامه اخذ و مبنای این پژوهش قرار گرفت. تعداد پرسشنامه‌ها از قاعده 15 ± 5 پیروی کرده است (آذر و خسروانی، ۱۳۹۸).

مراحل اجرایی روش‌شناسی مدل‌سازی ساختاری و تفسیری به شرح زیر دنبال شده است:

مرحله نخست: تعیین ابعاد/عناصر

در این پژوهش، برای استخراج ابعاد و عناصر موردنظر از روش

با توجه به آنکه خروجی بخش کیفی به‌عنوان ورودی بخش کمی بکار می‌رود. لذا، سنجش اعتبار و پایایی بخش کیفی حائز اهمیت فراوان است. بدین منظور در این پژوهش از روش محاسبه پایایی بازآزمون در بین دو فاصله زمانی، استفاده شده است؛ مطابق فرمول زیر: (خواستار، ۱۳۸۸)

$$100\% \times \frac{\text{تعداد توافقات} \times 2}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد پایایی بازآزمون}$$

کدهایی که با یکدیگر مشابه بوده با عنوان «توافق» تلقی شده و کدهای غیرمشابه با عنوان «عدم توافق» نامیده می‌شوند. بر این اساس مقدار حداقل ۷۰ درصد به‌عنوان نصاب پایایی در فرمول بازآزمون قابل قبول است. (همان، ص ۱۶۸) برای اطمینان از پایایی تحلیل مضمون، پس از گذشت فاصله زمانی دوهفته‌ای، مجدداً کدگذاری مصاحبه‌ها صورت گرفته و درصد توافق حاصل شده

- سه: عامل سطر i روی عامل ستون j کاملاً مؤثر است. (تأثیر زیاد)
 - دو: عامل سطر i روی عامل ستون j مؤثر است. (تأثیر متوسط)
 - یک: عامل سطر i روی عامل ستون j تأثیر ناچیزی دارد (تأثیر اندک)
 - صفر: عامل سطر i روی عامل ستون j بی‌تأثیر است. (بدون تأثیر)
- نتایج پرسشنامه‌ها با هم جمع شده و اعداد حاصله در جدول ۴ آمده است. در هریک از خانه‌های این جدول اعدادی بین ۴ تا ۳۴ قرار خواهند گرفت؛ به‌عنوان مثال عدد ۱۱ به این معناست که جمع امتیاز ۱۵ نفر خبره (هرکدام بین عدد صفر تا سه می‌توانند امتیاز دهند) برای تأثیر مؤلفه اول بر مؤلفه دوم امتیاز ۱۱، است. برای تک‌تک خانه‌های جدول، مجموع این امتیازها محاسبه گردیده و جدول ۴ بیانگر حاصل مجموع امتیازات خبرگان است.

تحلیل مضمون و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته (بخش کیفی پژوهش) استفاده شده است. براساس این خروجی روش تحلیل مضمون، عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌پژوهی قوه مقننه به صورت جدول ۳ (عوامل ۱۱ گانه) به دست آمده است. از آنجا که روند ساخت مضامین به صورت استقرایی و از بطن مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته بوده است. لذا، به‌منظور توضیح هریک از آن‌ها چند عبارت یا نقل‌قول از مصاحبه‌شوندگان ارائه شده است.

ضمناً نوع‌شناسی مضمون در این پژوهش مطابق با دسته‌بندی رایان و برنارد صورت گرفته است. این دو در طبقه‌بندی خود برای انواع مضامین، نوع دوسطحی تفکیک مضامین در قالب دودسته مضامین اصلی و مضامین فرعی را پیشنهاد کرده‌اند (رایان و برنارد، ۲۰۰۳).

مرحله دوم: به دست آوردن ماتریس خودتعاملی ساختاری
تعداد سطر و ستون این ماتریس مربعی به همان تعداد مضامین استخراج شده است؛ آن‌گاه روابط دوبه‌دوی متغیرها توسط نمادهایی مشخص می‌شود. برای تعیین روابط بین عناصر از یک طیف چهارتایی به صورت زیر استفاده شده است: (بولانس، ۲۰۰۵)

جدول ۳. خروجی روش تحلیل مضمون (شناسایی ابعاد در مرحله اول ISM)

عنوان مضمون اصلی	عنوان مضمون فرعی	نمونه عبارات مصاحبه‌شوندگان
۱. ای‌راد در فرآیند خط‌مشی‌گذاری و آیین‌نامه داخلی مجلس	مشکلات فرآیندی خط‌مشی‌گذاری عمومی جابجایی اولویت‌ها در دستور کارگذاری	اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس در اهمیت یافتن گزارش‌های مرکز بسیار مهم است. وقتی اولویت‌ها به‌درستی شناسایی نشود، نتیجه این می‌شود که آنچه مهم نبوده را مورد بررسی قرار داده‌ایم و آنچه داری اهمیت بوده را به فراموشی سپرده‌ایم.
۲. رویکرد «دانای کل» نمایندگان مجلس	عدم مطالعه گزارش‌های مرکز پژوهش‌ها توسط نمایندگان بی‌نیاز دانستن نماینده از کمک علمی مرکز پژوهش‌ها	نماینده تصور می‌کند که آن‌قدر توان علمی و دانش دارد و در موضوعات مختلف صاحب‌نظر است که نیازمند کمک گرفتن از هیچ شخص یا نهادی نیست.
۳. سلايق سياسي نمایندگان مجلس	در نظر نگرفتن سیاست‌های کلان کشور توسط نمایندگان مجلس، در نظر نگرفتن منفعت عمومی توسط نمایندگان مجلس	از آثار دیگر کمبود مطالعه در نمایندگان مجلس، عدم آشنایی نماینده به راهبرد و نقشه کلان کشور است و در این حالت، راه سلیقه‌ای عمل کردن برای نماینده باز می‌شود.
۴. اعمال نفوذ گروه‌های ذی‌نفع بانفوذ	گروه‌هایی متضرر از طرح یا لایحه ورود ذی‌نفعان بانفوذ به‌عنوان مشاوران مرکز پژوهش‌ها، به وجود آمدن لابی‌های بد در نظر کارشناسی مرکز پژوهش‌ها	مرکز پژوهش‌ها، هم‌زمان از کارشناسان داخلی و بعضی خبرگان بیرونی بهره می‌برد. گاهی پیش می‌آید که عده‌ای از این افراد بیرونی از ذینفعانی هستند که می‌خواهند به این طریق، گزارش و حتی خط‌مشی نهایی را به سمت مقاصد خود سوق دهند.
۵. ابهام در اولویت‌دهی به طرح یا لایحه	اولویت طرح بر لایحه در ایران اولویت لایحه بر طرح در جهان برخلاف اصول علمی رفتار کردن	نماینده مجلس، برای اینکه دولت را مجبور به کاری کند، طرحی تدوین می‌کند، طرح خود را به جریان می‌اندازد حتی اگر دولت هم لایحه بدهد، باز هم نمایندگان بر این پافشاری دارند که طرح خود را در دستور کار قرار دهند، فارغ از اینکه ممکن است لایحه دولت همخوانی بیشتری با واقعیت مسائل و مصلحت عمومی داشته باشد.

عنوان مضمون اصلی	عنوان مضمون فرعی	نمونه عبارات مصاحبه‌شوندگان
۶. تفاوت در نوع دیدگاه مرکز پژوهش‌ها، مجلس و دولت	دیدگاه میان‌مدت و بلندمدت در مرکز پژوهش‌ها دیدگاه میان‌مدت و کوتاه‌مدت در دولت دیدگاه مبهم نماینده مجلس	دولت معمولاً به دنبال مسیر راحت‌تر و افق کوتاه‌مدت است. اگر بخواهد کار سخت انجام دهد با مشکلاتی مواجه می‌شود. باید ساختار خود را تغییر دهد و همچنین باید در بلندمدت و بعضاً خارج از بازه زمانی آن دولت به نتیجه برسد در حالی که نوع نگاه در مرکز به هیچ‌وجه این‌گونه نیست.
۷. منفعت‌گرایی برخی نمایندگان	ردّ نظر کارشناسی مرکز از سوی نماینده مجلس، به خطر افتادن موقعیت‌سازمانی و رفاهی نماینده مجلس	با تأسف بسیار باید گفت که تعداد زیادی از نمایندگان مجلس درگیر فعالیت اقتصادی هستند و این موضوع بسیار نگران‌کننده است. برای همین اگر قوانین شفاف‌تری وضع شود، بعضاً به ضرر این گروه از نمایندگان خواهد بود.
۸. عدم تناسب اولویت‌های دولت با مجلس	فقدان سیستم ارتباطی مردم با دولت درگیری نماینده در کارهای اجرایی	نمایندگان مجلس، بیشتر از آنکه به رفع مشکلات قانون و وضع ختامشی‌های موردنیاز مردم بپردازند، درگیر امور اجرایی هستند.
۹. تأثیر گروه‌های فشار مخرب بر نمایندگان	پیشنهاد رانت‌های وسوسه‌انگیز به نماینده تمایل نماینده به انتخاب در دور بعدی	پیشنهاد اخذ مجوزها، پیشنهاد انتخاب شدن در دوره‌های آتی مجلس، ویلای شمال و خودروهای لوکس همگی از پیشنهادهای وسوسه‌انگیز به نمایندگان مجلس است.
۱۰. جایگاه تصمیم‌سازی مرکز پژوهش‌ها و نه تصمیم‌گیری	مرکز پژوهش‌ها به‌عنوان پیشنهاددهنده تصمیم و نه تصمیم‌گیر شأن علمی و کارشناسی مرکز پژوهش‌ها	نظر نماینده مجلس همواره غالب بر نظر کارشناسی مرکز پژوهش‌هاست، لاجرم از بعد اختیار، نمی‌توان جایگاهی جز مشورت را برای مرکز پژوهش‌ها متصور شد.
۱۱. تعلق سازمانی مرکز پژوهش‌ها به مجلس	جدایی ساختار مرکز پژوهش‌ها از امور اجرایی و قوه مجریه دور شدن از اطلاعات اجرایی به جهت قرار گرفتن ذیل قوه مقننه	دولت از نظر مرکز پژوهش‌ها استفاده می‌کند، اما خیلی کم. اینکه مرکز پژوهش‌ها به لحاظ ساختاری به مجلس شورای اسلامی وصل شده است. مرکز پژوهش‌ها نیاز به اطلاعات اجرایی دارد، ولی بعضی به دلیل وابستگی ساختاری به مجلس در موضوع جلب همکاری سایر نهادهای حکومتی با مشکل مواجه است.

جدول ۴. ماتریس خودتعاملی ساختاری مضامین (مرحله دوم ISM)

مضمون ۱: تعلق سازمانی مرکز پژوهش‌ها به مجلس	مضمون ۲: رویکرد «دانی کل» نمایندگان مجلس	مضمون ۳: سالیق سیاسی نمایندگان مجلس	مضمون ۴: اعمال نفوذ گروه‌های ذی‌نفع بانفوذ	مضمون ۵: ابهام در اولویت‌دهی به طرح یا لایحه	مضمون ۶: تفاوت در نوع دیدگاه مرکز پژوهش‌ها، مجلس و دولت	مضمون ۷: منفعت‌گرایی برخی نمایندگان	مضمون ۸: عدم تناسب اولویت‌های دولت با مجلس	مضمون ۹: تأثیر گروه‌های فشار مخرب بر نمایندگان	مضمون ۱۰: جایگاه تصمیم‌سازی مرکز پژوهش‌ها و نه تصمیم‌گیری	مضمون ۱۱: تعلق سازمانی مرکز پژوهش‌ها به مجلس
۲۵	۴۰	۴۲	۳۷	۲۴	۲۰	۳۶	۳۹	۴۲	۲۴	۲۵
۱۹	۳۳	۳۷	۳۲	۳۴	۱۹	۳۵	۳۰	۴۳	۳۲	۱۹
۴۲	۴۱	۴۱	۴۰	۳۷	۱۴	۴۱	۳۷	۳۰	۲۹	۴۲
۴۰	۴۱	۳۹	۳۹	۲۰	۱۷	۳۴	۳۵	۳۷	۲۸	۴۰
۳۴	۲۵	۲۳	۲۷	۲۶	۲۶	۲۳	۴۱	۲۲	۳۱	۳۴
۲۲	۴۲	۴۲	۴۲	۴۱	۲۶	۳۳	۲۵	۲۹	۳۲	۲۲
۲۳	۴۰	۳۷	۳۵	۳۱	۳۳	۳۹	۳۹	۳۲	۲۰	۲۳
۲۷	۳۴	۳۹	۳۶	۳۹	۴۲	۴۲	۴۲	۱۴	۱۶	۲۷
۱۷	۳۷	۳۴	۳۲	۴۴	۳۳	۴۳	۲۰	۲۷	۲۷	۱۷
۲۴	۲۴	۳۲	۳۲	۳۰	۱۹	۴۳	۳۲	۲۴	۲۴	۲۴
۳۳	۳۷	۳۰	۳۵	۳۳	۲۳	۳۶	۲۲	۴۳	۳۲	۳۳

بولانس و همکارانش برای یافتن عدد مقیاس از فرمول زیر استفاده می‌کنند:

برای این پژوهش عدد مقیاس ۳۰ به دست می‌آید.

$$m = 2 \times n$$

عدد مقیاس = m

n = تعداد پرسشنامه‌های جمع آوری شده

$$m = 2 * 15 = 30$$

حاصل این محاسبات که ماتریس دست‌یابی است در

جدول زیر آمده است.

مرحله سوم: طراحی ماتریس دست‌یابی

ماتریس دست‌یابی با تعیین روابط به صورت صفر و یک از

روی ماتریس مرحله قبل

$$M = f(x) = \begin{cases} a_{ij} = 1 & \text{if } a_{ij} \geq m \\ a_{ij} = 0 & \text{if } a_{ij} < m \end{cases}$$

و طی دو مرحله به دست می‌آید. در مرحله اول ابتدا

یک مقیاس عددی واحد در نظر گرفته شده و اعداد جدول مرحله قبل با آن مقایسه می‌شود. در صورتی که عدد مربوط در جدول از مقیاس بزرگ‌تر باشد در جدول جدید از عدد یک و در غیر این صورت از صفر استفاده می‌شود (بولانس، ۲۰۰۵).

جدول ۵. ماتریس دست‌یابی

مضامین کلیدی	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	قدرت نفوذ
۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۰	۶
۲	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۸
۳	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۸
۴	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۸
۵	۱	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۴
۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۷
۷	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۸
۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۰	۷
۹	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۶
۱۰	۱	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۶
۱۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۷
وابستگی	۹	۷	۹	۹	۸	۳	۹	۷	۶	۵	۳	

شامل عواملی می‌شود که بر این عامل تأثیرگذار است. این تأثیر و تأثرها با استفاده از ماتریس دست‌یابی به دست می‌آید. پس از تعیین مجموعه دست‌یابی و پیش‌نیاز هر عامل، عناصر مشترک این دو مجموعه برای هر عامل شناسایی می‌شود. سپس نوبت به تعیین سطح عوامل می‌رسد. در اولین جدول، عاملی دارای بالاترین سطح است که مجموعه دست‌یابی و عناصر مشترک آن کاملاً یکسان باشد. پس از تعیین این عامل یا عوامل، آن‌ها از جدول حذف شده و با دیگر عناصر باقی‌مانده جدول بعدی تشکیل خواهد شد. در جدول دوم نیز همانند جدول اول متغیر سطح دوم مشخص شده و این فرآیند تا تعیین سطح همه متغیرها ادامه می‌یابد. در پژوهش حاضر این کار طی جداول ۶ الی ۹ انجام شده است.

به عبارت دیگر، اعداد صفر و یک به این معناست که رابطه‌ای بین دو مؤلفه وجود دارد یا خیر. اگر عدد صفر باشد یعنی رابطه‌ای بین دو مؤلفه برقرار نیست. چنانچه عدد یک باشد یعنی این دو مؤلفه با همدیگر رابطه دارند.

مرحله چهارم: تعیین سطح عوامل

در این مرحله به دنبال این هستیم که بدانیم کدام عوامل متغیرهای وابسته، میانجی و مستقل است. برای شناسایی چنین روابطی باید عوامل سطح‌بندی شوند. قطعاً عوامل سطح یک در زمره متغیرهای وابسته است و آخرین سطح جزء متغیرهای مستقل به شمار می‌رود. برای سطح‌بندی نیز باید برای تک‌تک عوامل، مجموعه دست‌یابی و مجموعه پیش‌نیاز شناسایی شوند. مجموعه دست‌یابی هر عامل، شامل عواملی می‌شود که از این عامل تأثیر می‌پذیرد و مجموعه پیش‌نیاز

جدول ۶. تعیین سطح عوامل (سطح اول)

عوامل	مجموعه دریافتنی	مجموعه پیش‌نیاز	مشترک	سطح
۱	۹-۸-۷-۴-۳-۲	۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲	۹-۸-۷-۴-۳-۲	یک
۲	۱۰-۹-۸-۷-۵-۴-۳-۱	۱۱-۸-۷-۶-۴-۳-۱	-۸-۷-۴-۳-۱	
۳	۱۱-۹-۸-۷-۵-۴-۲-۱	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۴-۲-۱	۱۱-۹-۸-۷-۴-۲-۱	
۴	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۳-۲-۱	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۳-۲-۱	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۳-۲-۱	یک
۵	۱۱-۱۰-۸-۱	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۳-۲	۱۱-۱۰-۸	
۶	۱۰-۷-۵-۴-۳-۲-۱	۹-۸-۷	۷	
۷	۹-۸-۶-۵-۴-۳-۲-۱	۱۱-۱۰-۹-۸-۶-۴-۳-۲-۱	۹-۸-۶-۴-۳-۲-۱	
۸	۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱	۱۰-۷-۵-۴-۳-۲-۱	۷-۵-۴-۳-۲-۱	
۹	۷-۶-۵-۴-۳-۱	۱۱-۷-۴-۳-۲-۱	۷-۴-۳-۱	
۱۰	۸-۷-۵-۴-۳-۱	۱۱-۶-۵-۴-۲	۵-۴	
۱۱	۱۰-۹-۷-۵-۴-۳-۲	۵-۴-۳	۵-۴-۳	

تأثیرگذاری را بر آن‌ها در مدل نهایی دارد و به همین دلیل بالاترین سطح مدل را به خود اختصاص می‌دهد.
با حذف عامل نخست و چهارم جدول زیر نیز سطح دوم عوامل را نشان می‌دهد.

براساس توضیحات پیشین مشاهده می‌شود که تنها دو عامل اول و چهارم یعنی مضمون «ایراد در فرآیند ختامشی‌گذاری و آیین‌نامه داخلی مجلس» و نیز «اعمال نفوذ گروه‌های ذی‌نفع بانفوذ»، مجموعه دریافتنی و مشترک به‌طور کامل یکسان است؛ یعنی این عاملی است که بیشترین تأثیرپذیری را از دیگر عوامل و کمترین

جدول ۷. تعیین سطح عوامل (سطح دوم)

عوامل	مجموعه دریافتنی	مجموعه پیش‌نیاز	مشترک	سطح
۲	۱۰-۹-۸-۷-۵-۳	۱۱-۸-۷-۶-۳	۸-۷-۳	
۳	۱۱-۹-۸-۷-۵-۲	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۲	۱۱-۹-۸-۷-۲	
۵	۱۱-۱۰-۸	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۳-۲	۱۱-۱۰-۸	دوم
۶	۱۰-۷-۵-۴-۳-۲	۹-۸-۷	۱۰-۷	
۷	۹-۸-۶-۵-۳-۲	۱۱-۱۰-۹-۸-۶-۳-۲	۹-۸-۶-۳-۲	
۸	۷-۶-۵-۴-۳-۲	۱۰-۷-۵-۳-۲	۷-۵-۳-۲	
۹	۷-۶-۵-۳	۱۱-۷-۳-۲	۷-۳	
۱۰	۸-۷-۵-۳	۱۱-۶-۵-۲	۵	
۱۱	۱۰-۹-۷-۵-۳-۲	۵-۳	۵-۳	

با توجه به جدول فوق، عامل پنجم حذف می‌شود و در سطح دوم مدل قرار می‌گیرد. با حذف عوامل سطح دوم در جدول

جدول ۸. تعیین سطح عوامل (سطح سوم)

عوامل	مجموعه دریافتنی	مجموعه پیش‌نیاز	مشترک	سطح
۲	۱۰-۹-۸-۷-۳	۱۱-۸-۷-۶-۳	۸-۷-۳	
۳	۱۱-۹-۸-۷-۲	۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۲	۱۱-۹-۸-۷-۲	سوم
۶	۱۰-۷-۳-۲	۹-۸-۷	۷	
۷	۹-۸-۶-۳-۲	۱۱-۱۰-۹-۸-۶-۳-۲	۹-۸-۶-۳-۲	سوم

عوامل	مجموعه دریافتی	مجموعه پیش‌نیاز	مشترک	سطح
۸	۷-۶-۳-۲	۱۰-۷-۳-۲	۷-۳-۲	
۹	۱۱-۷-۶-۳	۱۱-۷-۳-۲	۱۱-۷-۳	
۱۰	۸-۷-۳	۱۱-۷-۶-۲	۷	
۱۱	۱۰-۹-۷-۳-۲	۳-۲	۳-۲	

مطابق جدول فوق، در این مرحله عوامل سوم و هفتم حذف شده و اقدام برای تعیین سطح بعدی صورت می‌گیرد.

جدول ۹. تعیین سطح عوامل (سطح چهارم)

عوامل	مجموعه دریافتی	مجموعه پیش‌نیاز	مشترک	سطح
۲	۱۰-۹-۸	۱۱-۸-۶	۸	چهارم
۶	۱۰-۲-۸	۹-۸	۸	چهارم
۸	۶-۲	۱۰-۲	۲	چهارم
۹	۱۱-۶	۱۱-۲	۱۱	چهارم
۱۰	۲-۸	۱۱-۶-۲	۲	چهارم
۱۱	۱۰-۹-۲	۲	۲	چهارم

از: عامل ۲ (رویکرد «دانای کل» نمایندگان مجلس)، عامل ۶ (تفاوت در نوع دیدگاه مرکز پژوهش‌ها، مجلس و دولت)، عامل ۸ (عدم تناسب اولویت‌های دولت با مجلس)، عامل ۹ (تأثیر گروه‌های فشار مخرب بر نمایندگان)، عامل ۱۰ (جایگاه تصمیم‌سازی مرکز پژوهش‌ها و نه تصمیم‌گیری) و عامل ۱۱ (تعلق سازمانی مرکز پژوهش‌ها به مجلس).

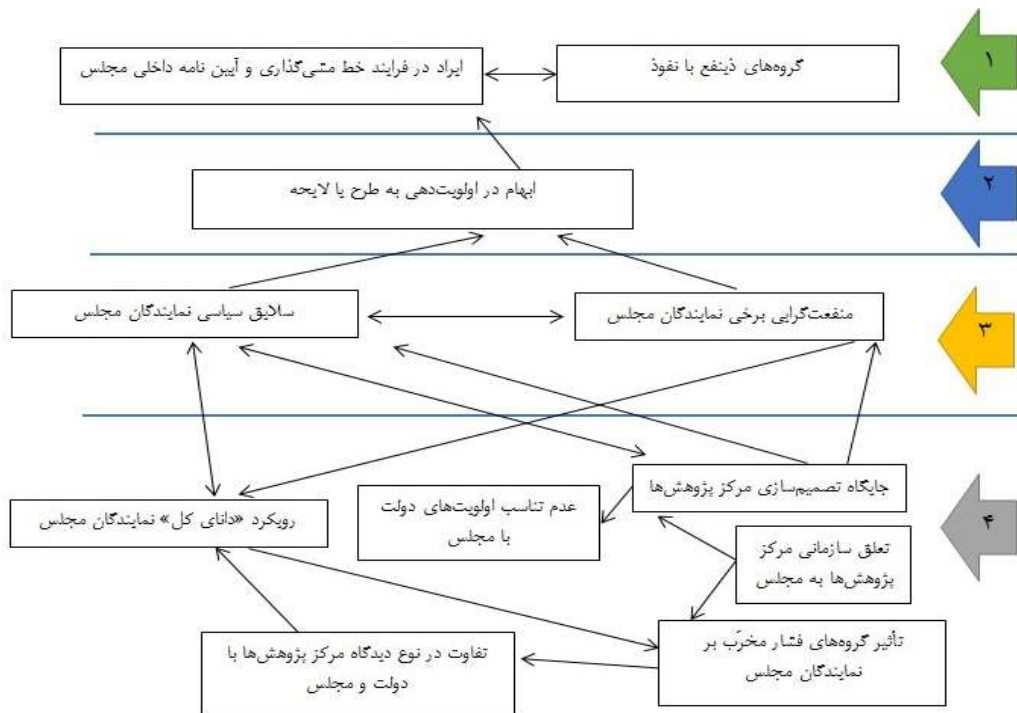
نتیجه سطح‌بندی عوامل در شکل ۱ به تصویر کشیده شده است. عوامل سطح بالاتر در شکل (به‌ویژه عوامل سطح یک) بیانگر عوارض بیرونی و خروجی‌های ملموس در میان عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌پژوهی قوه مقننه و عوامل سطح زیرین به‌ویژه سطح چهارم بیانگر علل و ریشه‌های اصلی بروز عوارض و نشانه‌های بیرونی هستند.

در ادامه نیز می‌توان تجزیه و تحلیل میک‌مک را انجام داد که در واقع، تشخیص و تحلیل قدرت هدایت و وابستگی هرکدام از مضامین است. در این تحلیل عوامل بر اساس میزان قدرت نفوذ و وابستگی خود به چهار دسته تقسیم می‌شوند که در جدول ۱۰ میزان قدرت و میزان وابستگی آن‌ها نشان داده شده است. براساس میزان این دو معیار، عوامل در چهار وضعیت قرار می‌گیرند (یاوری، ۱۳۹۱: ۲۰۷).

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، در این سطح، عاملی یافت نمی‌شود که عوامل مشترک با عوامل دست‌یابی آن‌ها یکی باشد. لذا، کلیه عوامل باقیمانده در سطح چهارم دسته‌بندی می‌شوند.

یافته‌های پژوهش

پس از تعیین سطح عوامل مؤثر بر فرآیند خط‌مشی‌پژوهی، رابطه آن‌ها با یکدیگر در قالب یک مدل به نمایش در می‌آید. براساس جداول تعیین سطح، دو عامل ۱ (ایراد در فرآیند خط‌مشی‌پژوهی قوه مقننه) و عامل ۴ (اعمال نفوذ گروه‌های ذی‌نفع با نفوذ) در سطح اول، یعنی بالای مدل قرار می‌گیرند و سایر عوامل پایین‌تر از آن‌ها خواهند بود. به‌عبارت‌دیگر، همه عوامل منجر به این دو عامل می‌شوند. در سطح دوم فقط یک عامل یعنی عامل ۵ (ابهام در اولویت‌دهی به طرح یا لایحه) قرار دارد. این عامل، با عوامل سطح یک و همچنین با عوامل سطح سوم در تماس است. در سطح سوم، دو عامل قرار می‌گیرند، عامل ۳ (سلايق سياسي نمايندگان مجلس) و عامل ۷ (منفعت‌گرایی برخی نمایندگان مجلس). در آخرین سطح، یعنی سطح چهارم، سایر عوامل باقی‌مانده قرار می‌گیرند که عبارت‌اند

شکل ۱. شبکه روابط بین مضمون‌های اصلی عوامل مؤثر بر فرآیند ختم‌شده پژوهی قوه مقننه ایران

جدول ۱۰. تحلیل میک‌مک

عوامل	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱
قدرت نفوذ	۸	۸	۸	۴	۷	۸	۷	۶	۶	۷
میزان وابستگی	۷	۹	۹	۸	۳	۹	۷	۶	۵	۳

تجزیه و تحلیل قدرت نفوذ و میزان وابستگی

هدف از این مرحله، تجزیه و تحلیل قدرت نفوذ و میزان وابستگی هر یک از عامل‌هاست. در این مرحله، عوامل مؤثر بر فرآیند ختم‌شده پژوهی قوه مقننه ایران در چهار گروه طبقه‌بندی می‌شوند.

ناحیه اول: عوامل مستقل

نخستین ناحیه، دربرگیرنده عوامل مستقل (خود مختار) است که قدرت نفوذ و وابستگی ناچیزی دارند. این گروه تا حدودی از دیگر عوامل جداسازی و ارتباطات کمی با آن‌ها دارد. در این پژوهش، هیچ عاملی در این گروه جای ندارد.

ناحیه دوم: عوامل وابسته

ناحیه دوم، عوامل وابسته را در بر می‌گیرد که قدرت نفوذ ناچیز، اما وابستگی زیادی به سایر مضامین دارند. به عبارت دیگر کمتر تأثیرگذار و بیشتر تأثیرپذیرند. در این پژوهش عامل ۶ (تفاوت در نوع دیدگاه مرکز پژوهش‌ها، مجلس و دولت) و عامل ۱۰

(جایگاه تصمیم‌سازی مرکز پژوهش‌ها و نه تصمیم‌گیری) در این ناحیه جای دارند.

ناحیه سوم: عوامل پیوندی

عوامل این ناحیه، قدرت نفوذ و وابستگی بالایی دارند. در واقع هرگونه عملی بر روی آن‌ها، سبب تغییر دیگر عوامل می‌شود. در این پژوهش، عامل ۱ (ایراد در فرآیند ختم‌شده گذاری و آیین‌نامه داخلی مجلس)، عامل ۲ (رویکرد «دانای کل» نمایندگان مجلس)، عامل ۳ (سلايق سياسي نمایندگان)، عامل ۴ (گروه‌های ذی‌نفع با نفوذ)، عامل ۷ (ذی‌نفع اقتصادی بودن برخی نمایندگان)، عامل ۸ (عدم تناسب اولویت‌های دولت با مجلس) و عامل ۹ (تأثیر گروه‌های فشار مخرب بر نمایندگان) در این ناحیه جای می‌گیرند.

ناحیه چهارم: عوامل کلیدی

ناحیه چهارم شامل عوامل کلیدی است که قدرت نفوذ زیاد و وابستگی کمی دارند. در این پژوهش عامل ۵ (ابهام در

عامه) را تأمین نمی‌کنند. چنین خروجی‌هایی از قوه قانون‌گذاری یک کشور، موجب خدشه‌دار شدن عدالت اجتماعی خواهد شد.

یکی از ویژگی‌های خطامشی‌پژوهی این است که محور تحقیقات در آن چندبعدی است. این مهم نیازمند آن است که رویکردهای تجربی-استقرایی در پژوهش اعمال شود و در عین حال ارزش‌ها در فرآیند پژوهش لحاظ گردد. خطامشی‌پژوهی باید به صورت گسترده به‌عنوان «پرسشگری اجتماعی حرفه‌ای» تعریف شود؛ (آنتس، ۲۰۰۷) این در حالی است که برخورداری مرکز پژوهش‌ها از رویکرد تجربی و استقرایی به دلیل محدودیت در دسترسی به اطلاعات میدانی دستگاه‌های اجرایی، کنش پرسشگری اجتماعی این نهاد را با چالش مواجه کرده است.

براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های کاربردی زیر در راستای بهبود عملکرد خطامشی‌پژوهی در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ارائه می‌گردد:

- قرار گرفتن معیار «تعامل مؤثر نمایندگان مجلس با مرکز پژوهش‌ها» در زمره معیارهای کلیدی ارزیابی عملکرد نمایندگان مجلس توسط هیئت نظارت بر رفتار نمایندگان.
- تدوین گزارش «مدیریت تعارض منافع» نمایندگان مجلس توسط مرکز پژوهش‌های مجلس به‌منظور مدیریت آسیب‌های ذی‌نفع اقتصادی بودن برخی نمایندگان و ارائه آن به نهادهای نظارتی ذی‌ربط.
- به‌کارگیری مشاورانی از بدنه کارشناسی کمیسیون‌های هیئت دولت در تهیه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس به‌منظور برقراری تعامل مؤثر میان خطامشی‌پژوهی قوه مجریه و خطامشی‌پژوهی قوه مقننه.
- استقرار دفاتر استانی مرکز پژوهش‌های مجلس در برخی از استان‌های منتخب به صورت آزمایشی جهت پایش ملموس و عملیاتی مسائل مردم.
- ارزیابی مستمر و سالیانه میزان تأثیر یافته‌های تحقیقاتی و گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌ها در مصوبات نهایی کمیسیون‌ها و نیز صحن علنی مجلس و ارائه آن به هیئت‌رئیس مجلس شورای اسلامی.
- برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت مدیران گروه‌ها و کارشناسان مرکز پژوهش‌ها با موضوع مباحث خطامشی‌گذاری و خطامشی‌پژوهی از منظر علم مدیریت دولتی.

اولویت‌دهی طرح یا لایحه) در این ناحیه قرار می‌گیرد. آشکار است که عوامل با قدرت نفوذ و تأثیرگذاری زیاد در یکی از گروه‌های عامل‌های پیوندی یا کلیدی قرار می‌گیرند.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش‌های صورت گرفته در ادبیات موضوع «خطامشی پژوهی» عمدتاً بیانگر این نکته است که اگرچه عموماً در عرصه جهانی گسست میان مسائل عمومی جامعه و خطامشی‌های وضع شده توسط حکومت‌ها قابل مشاهده است، اما این واگرایی در کشورهای در حال توسعه به مراتب ژرف‌تر است. (جاودانی، ۱۳۹۲) یکی از علل شدت گرفتن این واگرایی در فضای خطامشی‌گذاری ایران، ضعف در کنش‌های نمایندگان مجلس است. ذی‌نفع اصلی مرکز پژوهش‌ها نمایندگان مجلس شورای اسلامی است، اما شاهد آن هستیم که نمایندگان بعضاً گزارش‌های کارشناسی مرکز را مورد مطالعه قرار نمی‌دهند و یا حتی اهمیتی برای آن‌ها قائل نیستند. وقتی گزارش از سوی نماینده خوانده نشود، اثربخشی مرکز پژوهش‌ها به شدت تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد. عده‌ای از نمایندگان، خود را بی‌نیاز از گزارش‌های مرکز پژوهش‌ها می‌بینند و یا به دلیل اشتغال بیش‌ازحد به امور اجرایی یا حتی اقتصادی، فرصت مطالعه و تأمل در خروجی‌های مرکز را ندارند. داشتن نگاه جامع به مسائل کلان کشور و به عبارت بهتر، اولویت دادن منفعت ملی بر منفعت محلی (حوزه انتخابیه) توسط نمایندگان مجلس از اهمیت بالایی برخوردار است. این مهم نیازمند آن است که تعامل بهتری بین مرکز پژوهش‌ها و نمایندگان مجلس شورای اسلامی برقرار شود. به‌عنوان مثال، بحث بر سر موضوع اولویت لایحه بر طرح (به‌عنوان عامل کلیدی شناسایی شده در تحلیل میک‌مک)، در بیشتر اوقات صورت نمی‌گیرد.

یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های قلی‌پور و همکاران (۱۳۸۹)، امیری فرح‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵) و نیز شهائی و دانایی‌فرد (۱۳۹۵) همخوانی دارد. در پژوهش‌های مذکور موضوعاتی نظیر وجود فاصله معنادار میان وضع موجود خطامشی‌پژوهی در کشور و وضع مطلوب آن در بعد پشتیبانی از فرآیند انتخاب تصمیم در مجلس شورای اسلامی و نیز بعد ارزیابی و فرآیند کنترل مورد تأکید قرار گرفته است. به همین دلیل شاهد آن هستیم که خطامشی‌های وضع شده، پاسخگوی نیازهای جامعه نبوده؛ (کاتوزیان، ۱۳۸۵) منعکس‌کننده نظر اکثریت نیست (کاتوزیان، ۱۳۷۸: ۱۵۲) و حتی منفعت عموم

References

Aflatoon (1957). *Jomhour*. Translated by Rohani, F., Tehran: Entesharate Elmi Va Farhangi. (In Persian)

- Amiri Farahabadi, J., Abolghasemi, M., & Ghahremani, M., (2017). "Pathology of the policy research process in the higher education system of Iran". *Motaleate Miyān Reshtei Daneshe Rahbordi*, 32(4), 139-171. (In Persian)
- Anthes, C. Q. (2007). *An exploratory study of how policy research is used in the policy process by policymaker staff and public administrators*, Doctoral dissertation, University of Colorado.
- Arastoo (2003). *Siasat*, Translated by Enayat, H., Tehran: Entesharate Elmi- Farhangi. (In Persian)
- Azar, A., & Khosrovani, F., (2020). *Soft operation research*, Tehran: Entesharate Sazmane Modiriate Sanati. (In Persian)
- Birkland, T., (2001). *An introduction to the policy process*, New York: Routledge press.
- Bolanos, R., (2005). "Using interpretive structural modeling in strategic decision-making groups". *Management Decision*, 43(6), 877-895.
- Boyatzis, R. (1998). *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*, New York: Sage.
- Brannen, J., & Moss, G., (2012). "Critical Issues in Designing Mixed Methods Policy Research". *American Behavioral Scientist*, 56(6), 789-801.
- Braun, V., & Clarke V., (2006). "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Burch, P., & Heinrich, C., (2016). *Mixed methods for policy research and program evaluation*, CA: Sage Publication.
- Document of Islamic- Iranian model of progress* (2012). Tehran: Markaze Olgoye Eslami Irani Pishraft. (In Persian)
- Gholipour, R., Alipour, A., & Moadi Roudsari, M. (2016). "Designing a model for evaluating policy research." *Faslname Majlis & Rahbord*, 22 (82), 267- 295. (In Persian)
- Gholipour, R., Poursaeid, B., Hamidzadeh, A., & Amiri, A., (2011). "Studying the Effect of Policy Research in Policy Making Area". *Modirate Dolati*, 2 (4), 127-144. (In Persian)
- Javdani, H., (2014). *Policy research as a missing layer in the decision-making and policy-making process of the educational system of Iran*, Tehran: Moasese Amoozesh va Pajouhesh Modiriat va Barnamerizi. (In Persian)
- Katouzian, N., (2000). *A step towards justice*, Tehran: Entesharate Daneshkade Hoghough & Oloume Siasi Daneshgahe Tehran. (In Persian)
- Katouzian, N., (2007). *Philosophy of Law*, Tehran: Sherkate Sahami Enteshar. (In Persian)
- Khastar, H., (2010). "A method for calculating the reliability of the coding step in research interviews". *Ravesh Shenasi Oloume Ensani*, 58(2), 174-161. (In Persian)
- Kim, H., (2018). "Horizon scanning in policy research database with a probabilistic topic model". *Technological Forecasting and Social Change*, 146(2), 588-594.
- Lindblom, C., & Cohen, C. (1979). *Usable Knowledge: Social Science and Problem Solving*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Majerzak, A., (2014). *Research and policy making*, Translated by Nayebi, H., Tehran: Nashre Ney. (In Persian)
- Rayan, G., & Bernard, H., (2003). "Techniques to Identify Themes". *Field Methods*, 15(1), 85-109.
- Raymond, J., (2011). "Evaluating Capacity Building for Policy Research Organizations". *American Journal of Evaluation*, 32(1), 50-69.
- Schuller, T., (2005). "Constructing International Policy Research: the role of CERI/OECD". *European Educational Research Journal*, 4(3), 170-180.
- Shahae, B., & Danayifard, H., (2017). "An Analysis of the Study of Public Policy Process in Iran". *Pajouheshhaye Modiriate Manabe Sazmani*, 6 (1), 133- 166. (In Persian)
- Tizro, A., (2020). *Designing agile supply chain model based on ISM*, Resale Doktori Modiriyate Sanati, Tehran: Daneshgahe Tarbiyate Modares. (In Persian)
- Yavari, V., (2013). *Tarahi modele mafhoumie modirate amalkarde sazmani baraye sazmane oghaf va omoure kheiriye*, Resale Doktori Modirate Dolati, Tehran: Daneshgahe Allameh Tabatabayi. (In Persian)
- Yoon, D., (2018). "The policy research of preliminary feasibility study for the government R&D innovation strategy". *International Journal of Engineering Business Management*, 10(1), 1-11.